

KIELEMME KÄYTÄNTÖ

Suomen kieli valokuvauksen kuvastimessa¹

Aiheen tähän tutkielmaan antoi professori Lauri Hakulisen »Sanojen sanottavaa», etenkin hänen kaunopuheinen esityksensä siitä, kuinka äidinkielen ilmausvarat ratkaisevasti vaikuttavat ajatteluumme, sen uriin ja rajoihin. Erityisesti kiinnosti minua huomautus siitä, miten esim. saksan *erkennen* ja sen johdos *Erkenntnis* houkuttaa »tiedostamiseen», jolle meillä tuskin on vielä vakiintunutta nimitystäkään. Heräsi halu näyttää, että suomenkin kielessä on jotain, joka suorastaan houkuttelee käsitteiden erittelyyn ja täsmentämiseen.

Valokuvauksen kieli tarjosi sopivan lähtökohdan, ei ainoastaan siksi, että se minulle on henkilökohtaisesti tuttua. Onhan valokuvaus monitahoista toimintaa, johon sisältyy tiedettä ja tekniikkaa sekä myös taiteellisten päämäärien tavoittelua.

Analysoitaessa suomen kielen valokuvaustermistöä pyrimme erottamaan toisistaan raa'at lainat, käännöslainat ja omaperäiset ilmaukset, vaikka siinä kohtaammekin vaikeuksia.

Valokuvauksen sanaston historiasta en voi paljoakaan sanoa. Ensimmäinen suomenkielinen valokuvausta koskeva painotuote oli ilmeisesti K. E. Ståhlbergin »Valokuvauksen harrastaja, lyhyt valokuvauksen oppikirja» (Helsinki 1890). Epäilemättä sanat *valokuva*, *valokuvaus*, *valokuvaaja* ja *valokuvata* olivat jo varhain vakiintuneet käyttöön. Saksankieliset sanat *Lichtbild* ja *Lichtbildkunde* tavaataan harrastelijan oppaasta (1931), ja pari vuosikymmentä myöhemmin myös *Lichtbildner* ja *Lichtbildneri*, mutta vielä

1948 ilmestynyt monikielinen erikoisanasto ei pidä tarpeellisena näiden mainitsemista — vasta 1960 ne pääsevät sanakirjaan. — Muuta sanastoa vuodelta 1890: *valo(i)ttaa*, *kehittää* ynnä *kehitysneste*, *huuhtoa*, *vahventaa* ja *heikontaa*, *levy*, jonka *tiheyttä* luonnehditaan sanoilla *tiheä* ja *heikko*; edelleen *kamera* eli *valokuvauskone* ja *suurennuskone* — kaikki sanoja, jotka tänä päivänäkin ovat käypiä. Sen sijaan *somentaa* korjailun merkityksessä ja *vastakuva* negatiivin nimityksenä ovat ikävä kyllä jääneet pois käytöstä.

Seuraava ulkonaisesti paljon muhkeampi valokuvauksen opas on v. 1905 ilmestynyt käännös Vogel'in saksalaisesta teoksesta. Suomentaja, nimimerkki A. A. F. on minulle tuntematon. Hän käyttää jo sanoja *himmennin*, *sulin* - *sulkimet*, *kehite* ja *vahvike* sekä *kiinnityshuuhte* ja *heikkonushuuhte*. Nämä jo viittaavat seuraavaan kehitykseen, jota on vaikeampi seurata kronologisesti.

Ennen siirtymistä nykykielen termistön tarkasteluun mainittakoon vielä, että tämän kirjoittaja ryhtyi 1930-luvun alkupuolella käyttämään sanaa *otos* (saks. Aufnahme) — jota aluksi vieroksuttiin muka »rötökseen» viittaavana — täysin tietämättömänä siitä, että se ei ollut uutuuksena siihen, miten kielellämme on taipumus »synnyttää» uusia sanoja — jos kohta niitä täytyy toisinaan tekeilläkin tehdä.

Nykyisessä valokuvauskielessä näkee verraten harvaan varsinaisia lainoja. Kemian termien lisäksi tavataan yleisesti

¹ Esitelmä Kotikielen Seuran kokouksessa 15. 11. 1962.

vain kamera, *filmi*, *negatiivi* ja *positiivi* sekä *objektiiv*, harvemmin *anastigmaatti* tai *akromaatti* ja vielä harvemmin *dioptria*, *rasteri* tai *kyvetti*. Muut kansainväliset termit ovat harvinaisia siksi, että niiden asemesta tavallisesti käytetään omaperäistä vastinetta: 'diapositiivi' *kuultokuva*, 'projektori' *kuvanheitin*.

Käännöslainoja on tietenkin runsaasti. Niihin kuuluvat jo mainitut *kehittää*, *vahventaa*, *heikentää*, *himentää*, niin myös *kiinnittää* (= *fixieren*, jota mikään muu kieli kuin suomi ei ole kyennyt edes kääntämään) ja *käsittely* sekä esim. yhdyssanat *ulkokuvaus* ja *sisäkuvaus*. Näillä on edelliseen ryhmään verraten se etu, että niihin liittyy yleensä kokonainen sanapesye.

Omavaraisuutta kohdataan myös usein. Suomen *elämys* on tietenkin käännöslaina (saks. *Erlebnis*), mutta *näkemykselle* en ole kyennyt löytämään tarkkaa vastinetta, saati lähtökohtaa. Jos siis sanomme, että »kaunokuvallisen otoksen syntymisessä näkemyksellä on ensisijainen osuus», niin se ehkä olisi saksaksi »beim Entstehen einer bildmässigen Aufnahme ist die Erlebnis von erstklassiger Bedeutung», jolloin voimme todeta, ettei ainoatakaan tärkeätä sanaa tässä suomen virkkeessä voi pitää suorana käännöslainana. *Näkemyksen* esikuvana voisi ehkä olla *Erfassung*, *Einsicht*, *Vision*, *Intuition* tai *innere Schau*, mutta asia ei siitä muutu. Näkemyksen rinnalla on tietenkin *näkymä* jotakin paljon konkreettisempaa (*Ansicht*, *Aussicht*).

Mainittakoon vielä *kaunokuvan* (*bildmässige Aufnahme*) rinnalla *asiakuva* (*dokumentäres Bild*) ja *otoksen johdosena otoksellinen* (*fotogen*).

Puhutaan *kovista* ja *pehmeistä* piirteistä, mutta *jyrkästä* tai *loivasta* sävyasteikosta (saks. kummassakin tapauksessa vastakohtapari *hart* — *weich*). Näitten väliltä on *jyrkähkö* asteikko (s. *kräftig*), mutta voidaan myös puhua *äkkijyrkästä* (*extrahart*). Jyrkkyydestä riippumatta kuvan *sävyala* (*Kontrastumfang*) saattaa olla suppea tai laaja, jolloin vastakohtat ovat

joko heikot tai voimakkaat. Jyrkkää negatiivia voi sopivalla heikenteellä *loiventaa* (*loivennus* = *Kontrastabschwächung*), jolloin *tiheä* (*dicht*) negatiivi tulee *ohueksi* (*dünn*); liian pitkälle vietyinä voi tulos olla *heiveröinen* (*hauchdünn*). Enemmän tai vähemmän omaperäisiä ilmauksia ovat edelleen *tasalaaka* (*planparallel*), *jäykkä* (*gezwungene*) ja *luonnollinen* eli *vapaa* asento (*ungezwungene Haltung*), *muotokuvaaja* (*Porträtfotograf*), *loitonnuus* (*Auszug*) ja *loitto* (*Zwischenring*), *kierto-vaihdin* (*Objektivrevolver*), *avoväli* (*Schnittweite* = objektiivin takimmaisen linsin ja polttopisteen väli), *jousi-istukka* (*Spannvorrichtung*), ja *käsittelyn* rinnalla *ote* (*Handgriff*, mikä tosin Saksassa merkitsee myös 'kahvaa'). *Helokehätätin* on saksaksi *Sucher* mit *eingespiegelter* *Begrenzung*. *Tarkennus* (*Entfernungseinstellung*) voidaan suorittaa loitontamalla objektiivia joko hammastankoa tai *kierää* (*Schneckengang*) käyttäen. Nopeasti liikkuva kohde voidaan kuvata *myötämällä* (*Mitziehen*) tai pimeässä elektronisalamalla, jonka sytytys on *täsmätty* kameran valottimeen (synkronisointi; tämä sana tarkoittaa oikeastaan jaksottaisen liikkeen *tahdistamista*; vain suomessa on eri sana). *Valotus* (*Belichtung*) kohdistuu *kuvakseen* (*Platte*, *Film* oder *Fotopapier*). *Kuvaus* (*Aufnahme*, saksassa ei voi crotta kuvausta, so. kuvan ottoa, ja otosta) suoritetaan joko *päivän-* tai *keinovalossa*; jos *valaistus* (so. valojen ja varjojen jakautuminen ja siirtymät) ei ole tyydyttävä, sitä voi parantaa suunnitelmallisella *valaisulla* (saks. molemmat = *Beleuchtung*), välineenä *salama*, *heijastin* tai *valonheitin*; kahdesta viimeksi mainitusta edellinen on vaalea pinta, jälkimmäinen lampun ja peilin yhdistelmä (*Reflexschirm*, *Reflektor*). Pääinvastaisessa tapauksessa kuvataan *valitsevassa* valossa (*verfügbares Licht*). Kuvaa on nykyisin yleensä vähintään *kaksikalvoinen* (*doppelschichtig*); erikoistapauksessa kalvot ovat eri puolella kuvaksen pohjaa, kuvaa on *kahdalkalvoinen* (*beiderseits beschichtet*). Kuva valmiste-

taan kuvaksen *märkäkäsittelyllä* (Dunkelkammerbearbeitung). Kuivattu kuva voi vaatia *ehentelyä* (Entfleckung, so. etupäässä tomuhiukkasten aiheuttamien reikien täyttöä), vaikka varsinaista *korjailua* (Retusche) ei tehdäkään.

Tarpeen vaatiessa nykysuomen sanasto osoittautuu uskomattoman rikkaaksi. Erilaisia säiliöitä (Behälter) nimitetään esim. seuraavasti: *massi* (Hülle), *laukku* (Tasche), *laatikko* tai *rasia* (Kasten), *arkku* (Koffer), *lipas* (Magazin), *kotelo* (Etui), *tölkki* (Dose), *kenno* (Zelle), (kameran) *runko* (Gehäuse), (kasetin) *kammio* (Kammer), eikä mikään estä sanomasta umpikoteloon suljettua salama-panosta *umpiosalamaksi* (Kapsolblitz). Käyttämättä ovat vielä ainakin kontti, vakka ja reppu! Tietyissä tapauksissa sanarikkaus on varsin hyödykästä. Saksan *hell* voi olla suomeksi *kirkas* (valolähde), *vaalea* (väri) tai *ohut* (suodin). Sanoja *Öse* ja *Ring* vastaavat *silmukka*, *hahlo*, *rengas* ja *korvake*. Saksan termi *Mittel* on suomeksi joko *keino*, *väline* tai *keskiarvo*, jollei sitä korvaa pelkkä johdos: *jähdyte* (Kühlmittel), *hunnuvaime* (Schleierverdämpfendes Mittel). — Murteista »lainattuina» sanoina mainittakoon tässä *raina*, joka ryöstäytyi merkittämään nimenomaan 'kuvarainaa' (Bildband), *luotta* (Schablone) ja *hila* (Gitter), vielä ehdotuksen asteella on esim. *haljastasasuuntaaja* (Halbweggleichrichter).

Björn Collinder lausui esitelmöidessään Taalainmaan sivistysliiton opintoviikolla tammikuussa 1962: Kielen puhuminen, kun sitä hallitsee kuin äidinkieltään, on taiteellista työtä, nimittäin esittävän taiteilijan toimintaa. Mutta kielen rikastuttaminen on luova taiteellista työtä, ei tiedettä. On kysymys mielenlyhtymien löytämisestä, oivalluksesta, joka luo uusia ilmauksia, jotka herättävät vastakaikua kuulijassa. — En kuitenkaan usko, että puhuja tällä tahtoi kieltää analogioiden huomioon ottamisen ja suoranaisen harkinnan. Onhan aina olemassa se vaara, että nykyhetkellä valittu termi

aiheuttaa tulevaisuudessa pulman. Alun perin kuvas oli »värisokea», so. herkkä ensi sijassa sinisille säteille. Kun sitten Vogel keksi keinon lisätä kuvaksen keltaherkkyyttä, täten käsitelty kuvas sai nimen *ortokromaattinen*, mikä merkitsee »oikeaväristä». Paljon myöhemmin, 1920-luvulla, kyettiin toimittamaan markkinoille myös punaiselle herkistettyä kuvasta, joka silloin sai nimen *pankromaattinen*, »kaikkivärinen», siitä huolimatta, että sillä oli huomattava »viherpaitsio», so. viher-värisokeus. Kun sitten lopulta voitiin valmistaa kuvaksia, joiden herkkyys kaikille spektrin väreille oli lähellä ihmissilmän herkkyyttä, ruvettiin näitä nimittämään *ortopankromaattisiksi*, »oikein-kaikkivärisiksi». Suomen kielen osalta termikysymys oli vielä tässä vaiheessa ratkaisematta, ja niin saatettiin päästä kokonaan irti edellä ilmenevästä sekamelskasta: käyttöön vakiintuivat *siniherkkä*, *keltaherkkä*, *punaherkkä* ja *tasa-herkkä*, jotka tuskin kaipaavat selitystä. Kun sitten magnetofonille ehdotettiin nimeä *äänikkö*, ehdotin vastaavaa tilannetta uumoillen, että tämä nimitys varattaisiin kaikille äänentallentimille, jotka silloin helposti voitaisiin erottaa toisistaan levy-, valo- ja nauhaäänikköinä, mikäli tämä erottaminen olisi tarpeellista.

Jo edellisestä tarkkaava lukija on voinut huomata, että suomen ilmaisuvarat usein mahdollistavat iskevemmän ilmaisen kuin vastaavat saksan varat; englanttiin ja ranskaan en ole puuttunut — ne hän jäävät tässä käsiteltyjen keinojen käytössä saksastakin jälkeen.

Selvimmin suomen ilmaisuvoima tulee näkyviin johtimia tarkasteltaessa.

Tosin mikään ei suomen kielessä vastaa saksan prefiksien runsasta käyttöä. Hallussani olevassa saksalaisessa valokuvaussanastossa on 402 *ab*-alkuista sanaa. Näiden yhteisellä prefiksillä ei kuitenkaan ole yhteistä merkitystä. Mainitakseni vain karkean esimerkin: sanaston ensimmäinen sana *Abbau* merkitsee esim. koneiden 'purkamista' tai atomien 'hajottamista', mutta kaivoksessa 'malmin

loughintaa', 'louhosta' tai 'kaivoskäytävää'. Joskus olen lukenut *ver-*prefiksistä osuvan »määritelmän»: tavu, joka poistaa sanalta sen merkityksen. Ehkäpä kielentutkija ei pane kovin suurta arvoa johdoksen merkityksen vakioisuudelle, päättellen mm. siitä, millä perustein on puollettu *opistoa* ja *toimistoa*. En tietenkään kuvittele, että suomessa voitaisiin esperanton tapaan toteuttaa sellainen järjestelmä, jossa jokainen analogia on kielen kannalta oikea, mutta kuta pitemmälle tässä päästään, sitä tehokkaammaksi kielikäy. Ja pitkällä jo ollaankin.

Kuten sanottu, prefiksejä puuttuu suomesta. Onhan tosin valokuvauksenkin alalla jokin *epäterävä* ja *epäselvä*, ja valoasetävä (jo kiinnitetty) kuvas voi olla *epäarka*. Niin myös voimme *perkikehittää* filmin (vrt. *perkipoltettu kalkki*) — vaikka vahva-asteinen *perki*-vartalo muuten on harvinainen. Sen sijaan meillä on joukko lyhyitä itsenäisiä sanoja, jotka voivat esiintyä prefiksien kaltaisesti, kuten mm. Oiva Tuulio on huomauttanut (»Suomalaisinta suomea», Vir. 1930 s. 198). Tältä pohjalta ovat syntyneet esim. seuraavat termit: *itse/kostuva*, *-toimiva*, *-virityvä*, *-tarkentuva*, *-laukaisin*, *omavalmistus*, *keski/nopeus* (Durchschnittsgeschwindigkeit!), *-ala*, *-koko*, *-keltainen*, vastaavasti *väli/nopeus*, *-ala*, *-koko*, *-keltainen*; *ulko- ja sisä/kuvaus*, *-valaistus*, *-työ*, *umpiketju* (endlose Kette), *kuultopaperi* ja *-kuva*, *kiintomittari* (eingebaut) ja *-objektiiv*, *kiintovälinen* (fixfocus-), *vaihto-objektiiv* (auswechselbares), *irtomittari*, *pykähimmennin* (einrastende Blende), *vasta/kuva* (negatiivi), *-puola*, *-naamio*; edelleen voivat esim. *linssi*, *suodin*, *himmennin* tai *helake* saada prefiksimmäisen määritteen *panenta-*, *pistokierre-* tai *säppi-*.

Eriytyistä huomiota ansaitsevat esisanat *piilo-* ja *ilmi-*. Kuva syntyy valotettaessa latenttina, so. *piilokuvana*, kehitettäessä se tulee *ilmikuvaksi*. Paperikuvaa valmistettaessa voi *piilovedostuspaperin* sijasta kuitenkin käyttää *ilmivedostuspaperia*, jolla kuva tulee näkyviin jo valotettaessa; vedostus on siis *ilmivedostusta* tai *piilove-*

dostusta, kuva voi olla *ilmevä* tai *piilevä*. Vastaavat saksan ilmaukset ovat tämännäköisiä: *latentes Bild*, *sichtbares Bild*, *Auskopierpapier*, *Entwicklungspapier*, *Auskopierverfahren* ja *Entwicklungsverfahren*.

Etumääritteen sisältäviä valokuvaustermejä ovat vielä: *hajavallo*, *suuntaisvalo*, *huippuherkkä*, *loistokülto*, *lähikuva*, *lähtäräkennin*, *kaukokuva*, *etulinssi*, *lislälinssi*, *loiskuva*, *tehokalvo*, *täytevalo*, *täysvalaisu*, *veto-puola*, *vitkalaukaisin* (Selbstauslöser mit Vorlaufwerk), *pikakuivaus*, *upphelake*, *vika-* tai *susivallo* (falsches Licht), *myötä-* ja *vastavallo*, *arvo-objektiiv* (Markenoptik), jne.

Kielemme kannalta on erinomainen asia, että *-inen*, *-linen* -johdoksia voi käyttää aina tarvittaessa, vaikka sitä tuskin tulemme ajatelleksiakaan — niin luonnolliselta se meistä tuntuu. Todetakaan siis, että vaikka adjektiiv *kaunokuvallinen* on saksaksi bildmässig, *kaunokuva* on silti bildmässige Aufnahme: *asiakuvallinen* ei ole sachmässig vaan dokumentär, mutta *asiakuva* kylläkin Sachbild. — *Kaksikalvoinen* (kuvas) on doppel-schichtig, mutta *kalvoinen* on beschichtet. — Mainittujen *-inen*-johdosten rinnalla voidaan käyttää *-kas*-adjektiiveja esim. *piirteikäs* (durchgezeichnet), kun taas *-ton*-kieltoadjektiivit korvaavat saksan *un-*alkuisia ja *-frei*-loppuisia sanoja: *kostumaton* (feuchtigkeitsbeständig), *suuntaeroton* (parallaxenfrei), *välitön* (direkt, unvermittelt), *helakkeeton* (ungefasst), *valopihatton* (lichthoffrei), *valottamaton*, *herkistämätön* (unsensibilisiert).

Harvaa poikkeusta lukuun ottamatta suomessa on eri verbit transitiiviselle ja intransiivis-refleksiiviselle toiminnalle, saksassa ei, enempää kuin englannissaakaan. Niinpä *abbröckeln* merkitsee murentamista ja murentumista, *ablösen* irrottamista ja irtoamista, *abreissen* repäisemistä ja repeämistä, sekä *abrollen* että *entladen* purkamista ja purkautumista; *verstellbar* on suomeksi joko *säädettävä* tai *säättyvä*.

Suomen kielen johto-opillisin keinoin voidaan myös tekeminen ja teon tulos

yleensä selvästi erottaa toisistaan — päinvastoin kuin muissa kielissä, joissa on turvaututtava erikantaisiin sanoihin tai homonymyymeihin. Niinpä *tehdä* on saksaksi *machen*, *tekeminen* das *Machen*, *teko* die *Tat*, *teos* das *Werk*, kun taas subst. *tekemä* jää käännöstä vaille. Siten saks. *Schwärzung* merkitsee yhtä hyvin mustaamista kuin mustumista tai mustumaa, joka on negatiivin tiheyden mitta. Mainitsemme samalla sanalla käännettäviä suomen sanapareja: *sekoitus* ja *seos*, *suurennessä* ja *suurennessä*, *hiilipaino* ja *-painos*, (kuvan) *oto* ja *otos*.

Tärkeitä *-ma*-johdoksia ovat: *kaartuma*, *kallistuma*, *kohdistuma*, *lukema*, *taipuma* (*hila*), *holkkuma* (Klappe), *liikkuma* (Bewegungsunschärfe), *tärähtämä* (Verwackelungsunschärfe).

Nopeasti ovat yleistyneet *-mo*-johtimiset työpaikan nimitykset. Lönnrotin sanakirjassa tuskin on muita kuin *kaalamo*, *panimo*, *uittamo*, *valimo* ja *veistämö*. Kenen oivalluksesta tästä johtimesta on tullut yksi hedelmällisimpiä, lienee selvittämättä. Minulla oli pikkupoikana ilo olla mukana Kansallisteatterin talon vihkiäisissä. En muista siitä paljon muuta, kuin että »Pohjolan häiden» päätyttyä lavastusmestari näytti uusien laitteiden tehoa vaihtaen näkymää useaan kertaan, nopeaan tahtiin. Muistanpa sentään senkin, että ennen juhlia tehtiin työtä nimistön luomiseksi. Isälläni lienee ollut ansionsa näyttämön ja katsomon syntyyn (»katsomoahan» ei olekaan muissa kielissä). — Valokuvaustermistöön kuuluvat ainakin *kuvaamo*, *kehittämö* ja *vedoslammo*.

Milloin paikalla ei ole selvää yhteyttä transitiiviverbiin (paikka missä jotakin tehdään = *-mo*), saadaan osuvia paikan tai läheisen käsitteen ilmauksia *-io*-johtimella: *matematiikasta* *tunnumme kolmion*, *neliön* ja *kuution*, *tekniikka* on tuonut lisää *kuusion*. Tässä mainittakoon vielä *pimiö*, *keskiö*, *polttio* (Brennpunkt), *kansio* ja *muistio* (Merktafel).

Vedos on kirjapainoterminä käännöslaina ranskasta. Siitä syntyi kuin itses-

tään *vedostaa*, *vedostus*, *vedostin* (kirjapainossa on *nykäisin*). *Vedos* on negatiivin vastakuva. *Jäljennös* on siten vapautunut merkitsemään vain jäljennettyä positiivista, reproduktiota, *jäljennys* sen valmistamista.

Tekijän ja tekimen erillään pitäminen on suomessa helppoa. Sanat *valokuvaaja*, *valokuvailija* (= amatööri), *kehittäjä*, *vedostaja*, *kuvanheittäjä* tarkoittavat kaikki ihmistä, *mittari*, *laskuri*, *piirturi* ja *leikkuri* itsetoimivaa kojetta; *himmennin*, *kallistin*, *suljin* eli paremmin *valotin*, *suurennin*, *varmistin*, *katsoin*, *kuvanheitin*, *liitin*, *tarkennin* ovat työvälineen, tekimen, nimiä. Näiden rinnalla on tärkeä tehtävä *-e*-johdoksilla ikään kuin katalyytin nimenä. Puhutaasti mekaanisia käsitteitä tarkoittavat esim.: *pidäte*, *vaste*, *päällyste*, *lisäke*, *helake*, *laite*, (filmin) *johde*, (optinen) *varuste*, *sovite* ym., kemiallisia: *kostute*, *kehite*, *kiinnite*, *herkiste*, *vahvenne*, *heikenne*, *huuhde*, *kirkaste*, (sävyasteikon) *yrkenne*, *värite*, *säilyte*, *kiihdyte*, *karkaisunpoiste* ym. Kaikki tämä on suomalaisinta suomea, jolla ei ole kilpailijaa. *Aufnahme* on joko *kuvaus*, *otos* tai *mittaus*. *Neigung* on *kallistin*, *kallistus* tai *kallistuma*, *Ausschnitt* on *rajaaminen* tai *rajaus*, *Entwickler* *kehittäjä* tai *kehite*, jne.

Muutama sana *suotimen* puolustukseksi. Kemiaallisen »filterin» suomalainen nimitys on *suodatim* — sana on aivan oikein muodostettu: *suodattimella* *suodatetaan* nesteitä. Toisin on värifilterin laita. Esimerkiksi keltafilteri pidättää siniset säteet ja läpäisee eli suotaa keltaiset; me emme voi tehdä muuta kuin asettaa sen valosäteiden tielle. Teoreettisesti paras nimitys olisi »sinipidäte» tai »-pidätin» — *-e* ja *-in*-johtimien raja on joskus häilyvä. Kun filteri kuitenkin on väritään keltainen, olisi epäkäytännöllistä nimitä sitä siniseksi. *Keltaläpäisin* tai *keltasuodin* on sopiva nimitys; *suoturi* olisi myös oikea. Olen ymmärtänyt, ettei Kielitointo suosita *suodin*-sanaa, koska *suotaa* verbistä ei saisi johtaa *-in*-johtimella. *Valokuvaajahan* ei suoda, vaan antaa *suotimen* suotaa. Mutta eikö tällöin olisi

samasta syystä tuomittava myös sanat *läpäisin, päästin, heijastin, valaisin, puhallin* ja *kuljetin*, niin myös *kaihdin*, koska tämmännimiset välineet itse läpäisevät, päästävät, heijastavat, valaisevat, puhaltavat, kuljettavat ja kaihtavat, olematta heijastavan, valaisevan tai puhaltavan ihmisen työkaluja.

Entä suomen heikkoudet? Perin hankalaa on joskus ilmaista sitä, mihin saksa käyttää *mit*-prepositiota. Tämän puutteen vuoksi voittavat alaa mahdottomat ilmaisut, kuten »huoneisto parvekkeella», »kamera etäisyysmittarilla» tai »kahvia leivän kanssa». Viimeksi mainitusta on huomautettava, että ruotsin kaffe med bröd tulkitaan siten, että kahvi on tilauksen pääosa ja leipä sen lisäke, kun taas suomen »kahvia leivän kera» päinvastoin merkitsee, että leipä on pääasia ja ikään kuin jo tilattu, kahvi siihen haluttu lisä. Oikeampi siis olisi »leipää kahvin kera».

Suosittelelen pulman ratkaisuksi *kahvia ynnä leipää*. — Ottakaamme esimerkkejä valokuvauksen alalta: *kamera ynnä etäisyysmittari* ei nykyään enää herätä mielikuvaa irtomittarista, mutta jos haluamme, saatamme toki sanoa *kamera ynnä kytky-etäisyysmittari* (Kamera mit gekuppeltem Entfernungsmesser). Samoin voimme pyytää *kameraa ynnä irtovalotusmittaria* tai *ynnä kiintovalotusmittaria* tai *ynnä kytky-valotusmittaria*. Tietysti on toisiakin ratkaisuja: nelinopeuksinen elokuvakamera, vaihto-objektiivinen valokuvakone, kiintovälikamera eli kamera ynnä kiintoväliohjektiivä, tarkennettava kamera jne. Uusi »ynnä-ratkaisu» on monesti avuksi, kun vanhat keinot eivät tunnu riittävän.

Toivon, että esittämäni aineisto osal-

taan vahvistaa luottamustamme suomen kielen keinovarojen ehtymättömyyteen. Lieneekö tarpeen lisätä, että tämä sanasto, joka muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta on jo vähintäänkin ensikokeen läpäissyt, ei edusta mitään »keksintöjä», vaan että jokainen muoto ja johdos on jo ennen käytäntöön tuloaan piilevänä sisältynyt kirjakiellemme systeemiin ja siitä pulpahtanut esille, joskus onnellisen oivalluksen avulla, usein aivan »luonnollisesti».

Valvovana silmänä on ollut pyrkimys »siitä yli, missä aita matalin». Vahinko vain, että tottumus joskus nousee vastarintaan. Joku »Oy Taivutin» ilmoittaa myyvänsä vesijohtoputken »taivuttajia», kahvi- tai keksikauppias minkä mitäkin »sekoitusta» tarkoittaessaan seosta tai valikoimaa, ja yleisradiokin on ryhtynyt erään kirjailijan tavoin levittämään »varaventtiiliä» yleisön tietoisuuteen, vaikka pitäisi puhua *varoventtiilistä* — onhan kysymys varokeinosta vaaraa vastaan eikä vikaantunutta venttiiliä korvaavasta varaosasta. Eräs valokuvausliike taas puhuu *pikaliittimen* sijaan »pajunetista» — vaikka Sven Dufvakin jo kuusikymmentä vuotta sitten »laski painetin».

Sven Dufvaahan olemme tottuneet pitämään tyhmyyden perikuvana, vaikka lopultakin hänen tyhmyytensä taisi olla siinä, ettei hän oppinut silloisen armeijan ruotsinkielisiä komentosanoja. Tällaisia Sven Dufvia on Suomessa paljon. Millaisen karhunpalveluksen heille tekevätäkään ne nuoren polven edustajat, jotka tyrkyttävät yleiskieleen turhia raakoja lainoja, kuten »non stop», »speaker» ja »musical», tai pyrkivät ääntämään vieraalla tavalla jo kotiutuneita lainoja (*örtästra* po *orkesteri*).

VILHO SETÄLÄ